

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК «СОЦІАЛЬНИЙ АМОРТИЗАТОР» В УКРАЇНІ

Роль і місце малого підприємництва (МП) найкраще проявляється в притаманних йому функціях. Звичайно, первинною функцією МП є економічна. Адже МП формує цивілізоване конкурентне середовище, сприяє демонополізації національної економіки, забезпечує мобілізацію та використання виробничих ресурсів, створює значну частку доданої вартості та національного доходу, впроваджує інновації (рис. 1).

Рис. 1. Функції малого підприємництва

Соціальну функцію МП інколи іменують «соціальним амортизатором». Варто зауважити, що «амортизатор» (фр. «amortir» - ослаблювати) у технічних науках – пристрій для пом'якшення ударів у конструкціях машин і споруд з метою захисту їх від вібрацій та великих навантажень. Адаптація цього поняття до соціального контексту означає, що МП попереджає та пом'якшує наслідки соціальних ризиків

(безробіття, бідність, соціальна напруга, надмірна диференціація доходів, соціальна ізоляція); сприяє розвитку людського капіталу, вирівнюванню «соціального ландшафту», залученню в процес суспільного відтворення соціально-незахищених груп населення тощо.

Соціальна значимість МП, перш за все, полягає у створенні робочих місць та сприянні зайнятості населення. Як свідчать статистичні дані (табл. 2), частка зайнятих працівників в межах суб'єктів МП в Україні протягом 2010-2015 рр. сягала 43-46% загальної чисельності зайнятих працівників.

Таблиця 2

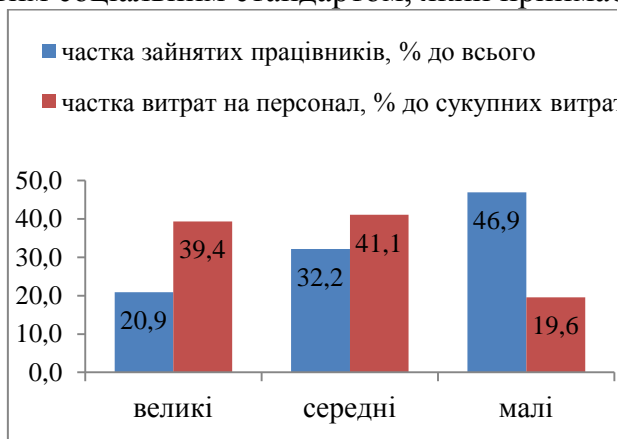
Динаміка кількості та питомої ваги зайнятих працівників в межах суб'єктів малого підприємництва [0]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зайняте населення в межах суб'єктів МП						
усього, тис. осіб	4958,6	4442	4285,2	4291,2	4115,2	3838,7
% до загальної кількості зайнятих працівників	46,0	43,7	43,0	44,1	46,8	46,9
Зайняте населення на <u>малих підприємствах</u>						
усього, тис. осіб	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7	1686,9	1576,4
% до загальної кількості зайнятих працівників	20,1	20,6	20,6	20,7	19,2	19,3
Зайняте населення у <u>фізичних осіб-підприємців</u>						
усього, тис. осіб	2794	2350,5	2233,9	2280,5	2428,3	2262,3
% до загальної кількості зайнятих працівників	25,9	23,1	22,4	23,4	27,6	27,7

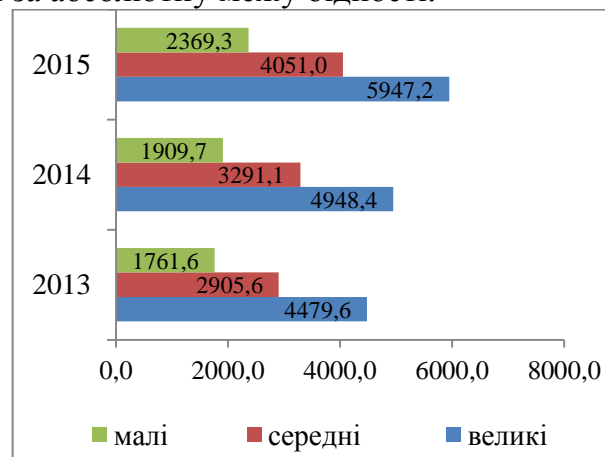
Показово, що суттєво вища частка зайнятих припадає саме на фізичних осіб-суб'єктів МП (понад 27% у 2015 р.), в той час як на малі підприємства припадало близько 20% усіх зайнятих працівників. Тобто, до соціальних функцій МП правомірно віднести сприяння залученню в процес суспільного відтворення додаткових трудових ресурсів, практично не використовуваних іншими групами роботодавців (пенсіонери, неповнолітні, інваліди з обмеженою працездатністю, багатодітні матері) [0]. Крім того, МП забезпечує «поглинання» надлишкової робочої сили під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки. Безсумнівною перевагою МП в державі є менша вартість створення робочих місць, що практично підтверджується при реалізації державних соціальних програм, спрямованих на зниження рівня безробіття. Створюючи сприятливі умови для розвитку МП, держава може розраховувати на появу більшого числа робочих місць, а відтак – зниження безробіття (у розвинутих країнах на МП припадає в середньому 50% всіх зайнятих та до 70-80% нових робочих місць). Таким чином, МП як «соціальний амортизатор» в Україні попереджає безробіття та економічну пасивність значної частки населення.

В той же час, значна частка зайнятих в малому бізнесі, супроводжується суттєво нижчою часткою витрат на персонал порівняно з суб'єктами великого та середнього бізнесу. Так, у 2015 р. на 46,9% зайнятих у малому бізнесі припадало 19,6% сукупних витрат на персонал, в той час як для великого бізнесу аналогічне співвідношення складало 20,9% проти 39,4% (рис. 1). Як наслідок, середньомісячна заробітна плата найманих працівників у суб'єктів МП складає близько 40% та 60% середньої зарплати суб'єктів великого та середнього підприємництва відповідно (рис. 2). Тобто,

фактор матеріальної привабливості праці у суб'єктів МП є суттєво нижчим порівняно з великим та середнім бізнесом. Попри це, все ж, суттєво нижчий рівень оплати праці в малому бізнесі, не позбавляє його соціальної значимості. Адже, рівень середньої заробітної плати в малому бізнесі протягом 2013-2015 рр. перевищував прожитковий мінімум для працездатних осіб на 55-60%. Як відомо, прожитковий мінімум є базовим соціальним стандартом, який приймається за абсолютну межу бідності.

Рис. 1. Частка зайнятих працівників та витрат на персонал у розрізі суб'єктів підприємництва за їх розмірами [0]

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата найманих працівників у розрізі суб'єктів підприємництва за їх розмірами, грн. [0]

З огляду на це, очевидно, що оплата праці в малому бізнесі забезпечує: 1) формування трудових доходів значної частки населення України; 2) знижує рівень бідності; 3) зменшує кількість претендентів та одержувачів соціальних виплат; 4) зменшує утриманські настої населення. Тобто, трудова активність в малому бізнесі з порівняно низьким рівнем оплати праці для значної частки населення є альтернативою безробіттю та бідності. Крім того, суб'єкти МП, які використовують найману працю, здійснюють відрахування на соціальні заходи (в тому числі – на загальнообов'язкове державне соціального страхування). Зокрема, частка малого бізнесу в загальній сумі відрахувань на соціальні заходи протягом 2013-2015 рр. складала понад 20%. Звичайно, фінансові можливості великого та середнього бізнесу на соціальні заходи є суттєво вищими (частка відрахувань на соціальні заходи великого та середнього бізнесу у 2015 р. відповідно складала 39,2% та 40,2%). Попри це, все ж, можна констатувати, що суб'єкти МП в Україні проявляють мінімальний рівень соціальної відповідальності. Як наслідок, зайняті в МП у разі настання соціальних ризиків отримують базовий «соціальний пакет», що передбачає виплату страхових соціальних виплат. Крім того, діяльність МП забезпечує надходження коштів до бюджетів у вигляді податків, надаючи можливість належного фінансування соціальної сфери – освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, що сприяє розвитку людського капіталу.

МП тісно пов'язане з розвитком самостійної зайнятості (підприємництво без залучення найманих працівників, частіше всього індивідуальні або сімейні підприємства). Сфера самозайнятості є, з одного боку, однією з форм зайнятості, а з іншого - засобом існування або отримання додаткового заробітку для значної частки населення, яке має потребу в роботі. Таким чином, належний розвиток МП сприяє поступовому створенню чисельної верстви самозайнятих та підприємців-власників, які самостійно забезпечують свій добробут та відповідний життєвий рівень, що

історично сприяє становленню середнього класу. Крім того, здатність МП створювати нові робочі місця практично в усіх видах діяльності (в тому числі тих, які не належать до інтересів великого бізнесу) також сприяє становленню середнього класу, а відтак – вирівнюванню «соціального ландшафту». В свою чергу МП, як фундаментальний фактор формування середнього класу, пом'якшує соціальну напругу, сприяє демократизації суспільства. Тобто, важлива соціальна функція МП полягає в послабленні притаманної ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації та розширенні соціальної бази реформ (без орієнтації на таку соціальну базу, якою є середній клас, запроваджені реформи приречені на провал).

На завершення, варто зазначити, що малі форми підприємницької діяльності забезпечують розкриття і реалізацію творчого потенціалу, а також самоутвердження значної кількості населення (особливо соціально-вразливих груп – інвалідів, жінок, пенсіонерів).

Таким чином, роль та функції МП полягають не тільки в тому, що воно є одним із найважливіших дієвих факторів економічного розвитку. Важливою функцією МП є соціальна (інколи іменується «соціальним амортизатором»), яка в Україні проявляється у: 1) створенні робочих, недопущенні безробіття значної частки населення; 2) формуванні трудових доходів та попередженні бідності зайнятих в МП; 3) забезпеченні мінімального рівня соціального захисту працюючих в МП; 4) становленні середнього класу; 5) забезпеченні соціальної стабільності та демократизації суспільства; 6) сприянні розвитку та реалізації людського капіталу.

Список використаних джерел:

1. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: Статистичний збірник (2015р). [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

2. Коляда О.В. Мале підприємництво як продуцент середнього класу [Електронний ресурс] // Економіка. Проблеми економічного становлення. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/vapsv/2012_2/St_8.pdf С. 45-48.

3. Безугла Л.С. Соціально-економічні функції держави щодо розвитку малого та середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=245>